

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КОПАНЧУК Олена Євгенівна

351.858:339.926

**МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У
СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони
громадського порядку

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий консультант: доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений працівник освіти України
Домбровська Світлана Миколаївна,
Національний університет цивільного захисту
України, начальник навчально-науково-
виробничого центру

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, доцент
Бондаренко Олександр Геннадійович,
Національна академія Національної гвардії
України, начальник кафедри оперативного
мистецтва оперативно-тактичного факультету;

кандидат наук з державного управління
Диганова Анна Юріївна,
Чорноморська митниця Держмитслужби,
головний державний інспектор митного поста
«Херсон-аеропорт».

Захист відбудеться «29» жовтня 2020 р. о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, ауд. 3 (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Автореферат розісланий «29» вересня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.С. Грабар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасному світі в умовах світової пандемії і пов'язаної з нею серйозної економічної, політичної та в цілому державно-управлінської кризи, в цілому потенціал економічної і військової сили в глобальній політиці, як і раніше не стає менш безпечним і розглядається, як найбільш результативний фактор реалізації провідними світовими акторами власних національних інтересів.

Важливою складовою Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» визначено вектор безпеки, який передбачає забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, а Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні.

Виходячи з вищевикладеного, проблема місця і ролі України в світовому політичному просторі та місця її національних інтересів у цьому стрімко мінливому світі стає надзвичайно актуальною проблемою. Адже по суті від відповіді на питання «що таке національний інтерес?» і «наскільки широко в державно-управлінському та політико-правовому аспекті поширені межі його реалізації різними державами?» та що робити у подібній ситуації й як вибудовувати державну політику, якщо суверенітет і безпеку незалежної держави може бути порушено через розбіжності політики, що нею впроваджується, за стратегією більш могутніх політичних акторів. Усі ці питання в міжнародній політиці розглядаються через поняття національного інтересу. Тому дана тема дослідження дуже актуальна в сучасних умовах.

Проблема актуалізована ще й тим, що до кінця другого десятиріччя ХХІ століття Україна зіткнулася з серйозними викликами, які загрожують безпосередньому існуванню держави. Дана обставина вимагає від української держави серйозних зусиль у виробленні найбільш адекватної сучасним викликам державної міжнародної політики. Все це дозволяє говорити про те, що важливим моментом на етапі «вбудовування» України в нову систему геополітичних координат є теоретико-концептуальне осмислення і формування національних інтересів, при реалізації яких кожна держава стикається з вирішенням численних проблем, що виникають під впливом зовнішніх – міжнародних і внутрішніх – внутрішньодержавних чинників. Крім того, необхідно відзначити, що актуальність даного дослідження також визначається рядом таких обставин:

- по-перше, потребою виявлення специфіки формування і реалізації національних інтересів України в системі міжнародних відносин;
- по-друге, необхідністю вироблення ефективного механізму, що сприяє гармонізації національних інтересів провідних акторів міжнародних відносин в аспекті формування нового геополітичного простору в умовах сучасних викликів та загроз, що може сприяти зростанню взаємозалежності держав при одночасно високому рівні зовнішньополітичної конкуренції.

Теоретико-методичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали наукові дослідження з актуальних проблем державного управління, серед яких можна виділити роботи таких вчених, як: В. Авер'янов, В. Бакуменко, М. Білинська, О. Бондаренко, А. Дегтяр, Ю.А. Диганова, Ю. Древаль, С. Домбровська, Д. Карамишев, В. Ковальчук, О. Крюков, С. Майстро, В. Мороз, І. Парубчак, П. Петровський, В. Садковий, В. Степанов, В. Тертичка, В. Трощинський, В. Шведун та інших.

Звернення до поняття «інтерес» в історії світової наукової думки має давню і усталену традицію. Аналіз політичних процесів, як взаємодії та зіткнення різних інтересів, ми знаходимо в працях Р. Арона, У. Бека, Ч. Бірда, В. Вільсона, А. Волбферса, Е. Вятра, Г. Гегеля, Г. Гуцкова, П. Гольбаха, К. Гельвеція, Р. Даля, Д. Дідро, Ж-Б. Дюрозеля, І. Канта, М. Каплана, Г. Кіссінджера, Г. Моргентау, Р. Нібура, Р. Осгуда, П. Ренувена, Дж. Розенау, Дж. Сміта, К. Уолца, Дж. Чейза, Е. Фурнісса, Д. Ульпіана, К. Уолтца, К. Шмитта та інших авторів.

Питанням забезпечення національної безпеки держави в контексті національних інтересів присвятили свої дослідження ряд авторів на пострадянському просторі, серед яких можна відмітити Н. Антановича, А. Здравомислова, І. Кардашову, А. Мельвиля, С. Ожегова, Е. Позднякова, О. Циганкова та інших. Різним аспектам проблеми національних інтересів та забезпечення національної безпеки в міжнародних відносинах присвятили свої праці українські автори, серед яких можна виділити: С. Андрющенко, О. Бондаренко, О. Воронянського, В. Горбуліна, А. Диганова, Т. Запорожець, А. Качинського, В. Ліпкана, Ф. Медвідя, І. Пантелейчука, Б. Парахонського, С. Пирожкова, Г. Ситника, А. Семенченко та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з планами наукових досліджень Національного університету цивільного захисту України. Так, дослідження здійснене в рамках науково-дослідної теми «Розробка наукових основ державного управління в сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0115U002035). Внесок автора в опрацювання означеної теми полягає в обґрунтуванні підходів до удосконалення організаційно-правового механізму захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Крім того, дисертаційна робота виконувалася згідно тематики науково-дослідної роботи «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (державний реєстраційний номер 0118U001007), у межах якої автором запропоновано напрями трансформації механізмів захисту національних інтересів України у глобальному масштабі.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері

міжнародних відносин.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- розкрити сутність теоретичних аспектів захисту національних інтересів як чинника забезпечення ефективного механізму міжнародної політики держави, визначити сутність національних інтересів України в міжнародних відносинах;
- визначити основні наукові підходи щодо наукової класифікації (типологізації) захисту національних інтересів України в міжнародних відносинах;
- охарактеризувати результативність механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин в сучасних умовах;
- виявити особливості формування та реалізації механізмів захисту національних інтересів у сфері міжнародних відносин в різних країнах;
- визначити стратегічні пріоритети розвитку механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин в умовах євроінтеграції;
- запропонувати шляхи вдосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин;
- визначити перспективи трансформації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Об'єкт дослідження – державне управління у сфері міжнародних відносин.

Предмет дослідження – механізми захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації склали такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання:

- логіко-семантичний – для поглиблення понятійного апарату та визначенні сутності та змісту механізмів захисту національних інтересів у сфері міжнародних відносин;
- порівняльного аналізу – для дослідження методологічних підходів, концепцій, розробок і пропозицій провідних вітчизняних та зарубіжних вчених та виявлення закономірностей, відмінностей, особливостей та спільних характеристик механізмів захисту національних інтересів у сфері міжнародних відносин в різних країнах;
- аналізу та синтезу – для оцінки динаміки та результативності механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин;
- спостереження та теоретичного узагальнення – для розкриття проблем та суперечностей формування та реалізації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин;
- метод структурного моделювання – для побудови поетапної моделі трансформації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин;
- методи стратегічного планування та прогнозування – для розробки та

впровадження стратегії розвитку механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Інформаційну базу дослідження склали чинне вітчизняне та зарубіжне законодавство у сфері захисту національних інтересів на міжнародному рівні, наукові розробки та напрацювання дослідників у цій сфері, а також періодична література. При цьому в дисертації використані статистичні й інформаційні матеріали Міністерства освіти і науки України, Державної служби статистики України тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні та науковій розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, що розкриваються в таких положеннях:

уперше:

– обґрунтовано концептуальні засади Стратегії формування та реалізації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин в умовах сучасних міжнародних викликів (загострення боротьби за ресурси, світової пандемії пов'язаної з коронавірусною інфекцією COVID-19), а також наростаючої багатополарністю міжнародного простору перед усіма країнами (а у випадку з Україною це ще й втрата частини території та втручання третіх країн у внутрішні справи держави), що дозволило переосмислити, відкоригувати, а також чітко визначити українські національні інтереси в умовах глобальних викликів;

удосконалено:

– сутність політико-управлінської системи, інструментальною частиною якої є інтереси акторів, які, беруть участь у процесі державного управління, положення про те що національні інтереси є причиною соціальної активності людей і в цьому сенсі виступають найважливішими факторами перетворень у суспільстві, державі та світі в цілому, наукову класифікацію (типологізацію) національних інтересів через виявлення зв'язків між різними типами інтересів та їх місця в системі національної безпеки;

– положення про взаємозв'язок політико-управлінського режиму держави і національних інтересів, висновок про те що тільки демократична держава може бути запорукою успіху суспільства, яке реалізується через свої основні інтереси за допомогою політичної та економічної свободи, яка здатна більшою мірою, ніж недемократична, висловити такий важливий імператив суспільної й державної діяльності, як національний інтерес, що активно підтримується всім суспільством;

– методичний підхід до удосконалення комплексного механізму захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, який передбачає наявність таких його складових: політико-правова, організаційно-адміністративна, інформаційно-пропагандистська, соціально-економічна, інноваційно-технологічна, комплексна дипломатична, спрямованих на зміцнення ключових аспектів власної зовнішньої політики в плані боротьби з

міжнародним тероризмом, екстремізмом, релігійним радикалізмом, незаконною міграцією, екологічними ризиками, зміною клімату та загрозами інформаційній і продовольчій безпеці.

– системний підхід до стратегічного планування вирішення міждержавних конфліктів і спорів, а також цивільних конфліктів у прилеглих регіонах з акцентом на можливості превентивної економічної дипломатії та медіації з метою підвищення передбачуваності доктринальних засад державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин;

дістало подальшого розвитку:

– практичний підхід до трансформації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин на основі принципів зовнішньої відкритості, багатовекторності, прагматизму, проактивності та мультилатералізму з метою створення стимулу для активізації конструктивного розвитку економіки країни в масштабах всього суспільства у контексті формування умов для ефективного виконання запланованих економічних реформ.

– узагальнення світових тенденцій та систематизація концептуальних підходів щодо особливостей формування механізмів захисту національних інтересів у сфері міжнародних відносин в різних країнах, що дозволило розробити практичні рекомендації щодо напрямів удосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин та адаптувати їх до сучасних умов.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в можливості їх застосування в діяльності органів державної влади (центрального та місцевого рівня), що покликано сприяти підвищенню інтегрованості та результативності формування та реалізації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Запропонований автором системний підхід до стратегічного планування вирішення міждержавних конфліктів і спорів впроваджено у діяльність Національного агентства України з питань державної служби. Крім того, результати дослідження автора щодо удосконалення комплексного механізму захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин застосовувалися у процесі функціонування Верховної Ради України.

Результати дисертаційного дослідження, а саме: поглиблення понятійно-категоріального апарату, виокремлення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин та визначення напрямів їх удосконалення використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Сучасні геополітичні процеси: світ та Україна» та «Політика європейської інтеграції» за програмою підготовки магістрів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» у Національному університеті цивільного захисту України (акт № 13 від 20.02.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою

працею, теоретичні та прикладні результати якої отримано особисто здобувачем.

Апробація результатів. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження були апробовані на міжнародних і вітчизняних науково-практичних заходах, а саме: XVIII Міжнародній науково-методичній конференції «Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука практика» (м. Луцьк, 2020 р.), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи» (м. Дніпро, 2020 р.), II Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем» (м. Харків, 2020 р.) та Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (м. Харків, 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 10 наукових працях, загальним обсягом 5,5 у.д.а., зокрема 5 статей у наукових фахових виданнях, у т.ч. в 1 стаття – у закордонному виданні, а також 4 – тези доповідей на конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (189 найменувань). Загальний обсяг роботи – 217 стор., з них 193 стор. – основний текст. Дисертація містить 12 рисунків і 8 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено стан її наукової розробки, з'ясовано зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію й оприлюднення.

У **першому розділі** *«Теоретичні засади забезпечення державних механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин»* – визначено теоретичні аспекти національних інтересів держави у сфері міжнародних відносин, їх сутність, основні категорії, наукову класифікацію, охарактеризовано закономірні зв'язки між різними типами інтересів та їх місце в системі міжнародних відносин, окреслено й розкрито основні фактори формування державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Підкреслено, що говорячи про поняття «інтерес», слід мати на увазі, що наука державного управління порівняно недавно стала самостійним напрямком наукового аналізу, тому доцільним видається почати дослідження поняття «національний інтерес», в тому числі й «інтерес» взагалі, зі з'ясування трактувань поняття «інтерес» у різних суміжних з управлінської наукою

суспільних дисциплінах, таких як філософія, соціологія, психологія, юриспруденція та ін.

У суспільних науках, зокрема в соціології, інтерес визначається як реальна причина суспільних дій, що лежить в основі безпосередніх спонукань (мотивів, ідей і т.п.) індивідів, що беруть у них участь, соціальних груп.

У психології інтерес інтерпретується як ставлення особистості до предмета як до чогось для неї цінного й привабливого. Зміст і характер інтересу пов'язані як з будовою й динамікою мотивів і потреб людини, так і з характером форм і засобів освоєння дійсності, якими вона володіє. У філософії інтерес розглядається як категорія, що відображає усвідомлення потреб індивідом, соціальною групою, суспільством, прояв напрямків ціннісних орієнтацій. Інтерес – це цілеспрямоване ставлення людини (класу, суспільства в цілому) до будь-якого об'єкта його потреби і залежить від умов буття людини, відображає необхідність для його життя певних предметів навколишнього світу. У зв'язку з цим можна окреслити загальні контури категорії «інтерес», необхідні для більш точного розуміння даного явища в житті особистості, групи та суспільства.

У цілому, інтерес може виступати у різний час або одночасно у трьох формах. По-перше, в об'єктивній можливості, що виявляється в поєднанні факторів, які дозволяють задовольнити потребу. По-друге, в усвідомленій можливості у вигляді плану, намірі, цілі, а по-третє – в реалізованій мети. Оскільки вибір напрямку діяльності залежить від безлічі умов, які в сукупності складають те, що називають ситуацією, то за однієї й тієї ж потреби залежно від ситуації інтерес може бути різним, але завжди строго визначеним.

Важливим моментом у розумінні природи політико-управлінського інтересу є таке: рамки політичної сфери, що становить об'єкт державно-управлінського регулювання, безпосередньо залежать від характеру усвідомлення суб'єктами своїх політично значущих інтересів. У державах авторитарного типу ці рамки збільшуються штучно з метою втручання держави у сферу громадянського суспільства.

З огляду на це ми визначаємо національні інтереси як сукупність об'єктивних внутрішніх і зовнішніх потреб держави, а також системи державного управління, які характеризуються, з одного боку, соціально-економічними, міжнародними відносинами, державно-управлінською стабільністю, культурно-історичними традиціями, необхідністю забезпечення національної безпеки, збереження суверенітету, територіальної цілісності, захистом населення від зовнішніх і внутрішніх загроз і небезпек, з іншого – основними факторами його внутрішньо - і зовнішньополітичної активності в умовах постійної міжнародної конкуренції між державами. Дані інтереси дозволяють забезпечити сталий розвиток особистості, суспільства і держави в цілому. Державні інтереси є похідними від категорії «національні інтереси», разом з тим у них обов'язково має бути те загальне, що притаманне і національним інтересам, і інтересам особистості. Зміст державних інтересів

має визначатися тими сутнісними ознаками, які у своїй сукупності утворюють феномен держави, а також здійснення державними інститутами її функцій. В сучасній державно-управлінській науці існує декілька основних підходів до типологізації національних інтересів. По-перше, це розгляд національних інтересів як державних. На нашу думку, це можливо в разі розгляду так званої «ідеальної» держави, де всі закони виконуються, де функціонує зріле громадянське суспільство, в якому створені й діють реальні державні механізми, що дозволяють останньому виступати носієм і виразником інтересів усього суспільства.

По-друге, підхід, згідно з яким національні інтереси розглядаються як власні інтереси так званої «титульної» нації, або нації основної, що дала назву «етнонім» держави.

По-третє, автори, які вживають власне термін «національні інтереси»

По-четверте, група авторів, які вживають так званий узагальнений термін «інтереси держави» (в даному випадку – інтереси України), який ототожнюється з інтересами як загальнонаціональними, так і державними.

У цьому сенсі, на нашу думку, для більш ефективного відстоювання своїх національних інтересів Україні як державі необхідне вироблення таких «консенсусних» технологій, які могли б сприяти миру і злагоди насамперед усередині держави, що у свою чергу надало б можливість краще усвідомлювати власні національні інтереси в міжнародному просторі.

Механізми забезпечення національних інтересів держави в системі міжнародних відносин повинні вибудовуватися на основі рівноправного партнерства і співдружності, хоча в реальному політичному житті так буває далеко не завжди. Тому цілком очевидно, що в сучасній політичній і державно-управлінській науці часто прийнято ототожнювати національні інтереси виключно з формою правління, яка б більшою мірою сприяла їх повній та ефективній реалізації.

Підкреслено, що національний інтерес у рамках світової політики – це феномен політико-управлінський, що містить у собі конфліктний початок, заснований на дихотомії інтересів різних міжнародних акторів. Тому конфлікт інтересів є об'єктивна реальність міжнародних відносин, яка виступає фактором формування і реалізації державної політики національних інтересів держави.

У другому розділі – *«Сучасний стан та результативність механізмів захисту національних інтересів у сфері міжнародних відносин»* – проаналізовано сучасний стан захисту національних інтересів у сфері міжнародних відносин, визначено результативність механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, охарактеризовано особливості нормативно-правового забезпечення державної політики захисту національних інтересів у сфері міжнародних відносин; визначено проблеми та суперечності формування механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Встановлено результативність механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин у розрізі таких складових (згідно Закону України «Про національну безпеку»):

- державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Визначено результативність та ефективність механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин через динаміку зміни займаного місця Україною у 15 світових рейтингах протягом останнього періоду (2014-2019 рр.), які стосуються рівня безпеки, розвитку економіки та свободи ведення бізнесу, індексу корупції та ступеню демократії в державі, а також відповіді на питання чи відчують себе українці вільними і щасливими тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Місце України у світових рейтингах

Показники	Роки						2019 (2018) р. +, – до 2014 р.
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Рейтинг найкращих армій Global Firepower	21	21	25	25	30	29	– 8
Індекс економічної свободи	155	162	162	166	150	147	+ 8
Глобальний рейтинг інновацій	63	64	56	50	43	47	+ 16
Рейтинг глобальної конкурентоспроможності	84	76	79	85	83	85	– 1
Рейтинг легкості ведення бізнесу Doing Business	112	96	83	80	76	71	+ 41
Рейтинг інвестиційної привабливості	109	89	130	134	131	130	– 21
Рейтинг сприйняття корупції	144	142	130	131	130	120	+ 24
Індекс процвітання	102	107	107	112	111	96	+ 6
Рейтинг цифрової конкурентоспроможності	50	59	59	60	58	н/д	– 8
Індекс паспортів	53	63	58	58	41	40	+ 13
Глобальний індекс миру	141	150	156	154	152	150	– 9
Індекс демократії	92	88	86	86	83	84	+ 8
Індекс верховенства права	68	70	78	78	77	77	– 9
Всесвітній рейтинг щастя	87	111	123	132	138	133	– 46

Джерело: складено на підставі: [58; 112; 146; 167]

Виявлено, що різні держави світу в сучасних умовах, використовуючи геополітичні побудови та геостратегічні підходи, створюють спільні союзи і блоки, встановлюють вплив, розробляють концепції міжнародної і національної безпеки, обґрунтовують військову політику і стратегію. Тобто зовнішня політика і стратегія держав ґрунтується на геополітичній парадигмі міжнародних відносин, суть якої полягає в захисті національних інтересів, які розглядаються, як недопущення іноземного втручання у внутрішні справи, забезпечення непорушності кордонів – як політичних, так і економічних, а також відстоювання певних поглядів (гуманітарних, культурних, ідеологічних, екологічних тощо).

Стратегія держав постіндустріальної цивілізації, міжнародні відносини, які ґрунтуються на геоекономічній парадигмі міжнародних відносин, вже не завжди пов'язані із завоюванням територій, чи з прямим підпорядкуванням економічного простору противника, а скоріше націлена на нав'язування оточенню своєї політичної волі і бачення майбутнього, на встановлення та досягнення стратегічних горизонтів, які визначаються геоекономічною конкуренцією і масштабами управління ризиками, на зміцнення або підірив тієї чи іншої системи соціально-економічних орієнтацій.

В цілому, що стосується конкретних цілей міжнародного співробітництва у сфері захисту національних інтересів, то для України це: захист суверенітету і територіальної цілісності; захист прав і законних інтересів українських громадян за кордоном; зміцнення відносин зі стратегічними партнерами; участь в діяльності міжнародних організацій, що займаються проблемами забезпечення безпеки; розвиток двосторонніх і багатосторонніх відносин з метою виконання завдань забезпечення безпеки; сприяння врегулюванню міжнародних конфліктів, включаючи участь у миротворчій діяльності.

З'ясовано, що наявність цілої низки проблем та суперечностей в системі забезпечення національної безпеки України значною мірою зумовлені тим, що наука державного управління, а також органи державного управління та місцевого самоврядування поки що не завжди можуть дати адекватної та ефективної відповіді сучасним загрозам реалізації її національних інтересів.

У третьому розділі *«Напрями удосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин»* – визначено стратегічні пріоритети розвитку механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин в умовах євроінтеграції, запропоновано шляхи удосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, виокремлено перспективи трансформації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Процеси формування та реалізації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин мають бути спрямовані на досягнення таких стратегічних цілей:

- зміцнення незалежності, державного суверенітету та територіальної

цілісності країни, збереження самостійності зовнішньополітичного курсу;

- зміцнення лідируючих позицій і просування довгострокових інтересів України в Європейському регіоні;

- позиціонування України в якості активного і відповідального учасника міжнародного співтовариства, що вносить вагомий внесок у забезпечення міжнародної та регіональної стабільності і безпеки; підтримання дружніх, передбачуваних і взаємовигідних відносин з іноземними державами як на двосторонньому, так і багатосторонньому форматах, розвиток комплексної

- взаємодії з міждержавними об'єднаннями та міжнародними організаціями; повноцінне використання потенціалу зовнішньої політики в цілях підвищення конкурентоспроможності національної економіки, рівня її якості життя українців;

- сприяння застосуванню зовнішньополітичних методів збереження та зміцнення єдності багатонаціонального народу України; зведення практичних інтересів громадян України і національного бізнесу в основу зовнішньої політики держави.

Відповідно, ключовими пріоритетами державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин мають бути такі:

- пріоритети державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин стосовно підтримання міжнародного миру і безпеки;

- пріоритети державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин стосовно економічної дипломатії;

- пріоритети державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин стосовно прав людини, гуманітарної дипломатії та охорони навколишнього середовища;

- пріоритети державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин стосовно регіональної багатосторонньої дипломатії.

Нині, на національному рівні, з метою удосконалення державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин Україна впроваджує низку таких механізмів: політико-правовий, організаційно-адміністративний, інформаційно-пропагандистський, соціально-економічний, інноваційно-технологічний, комплексний дипломатичний, а також низку спеціальних заходів, спрямованих на зміцнення ключових аспектів власної зовнішньої політики в плані боротьби з міжнародним тероризмом, екстремізмом, незаконним обігом наркотиків, контрабандою зброї, релігійним радикалізмом, незаконною міграцією, екологічними ризиками, зміною клімату та загрозами інформаційній та продовольчій безпеки (рис. 1).

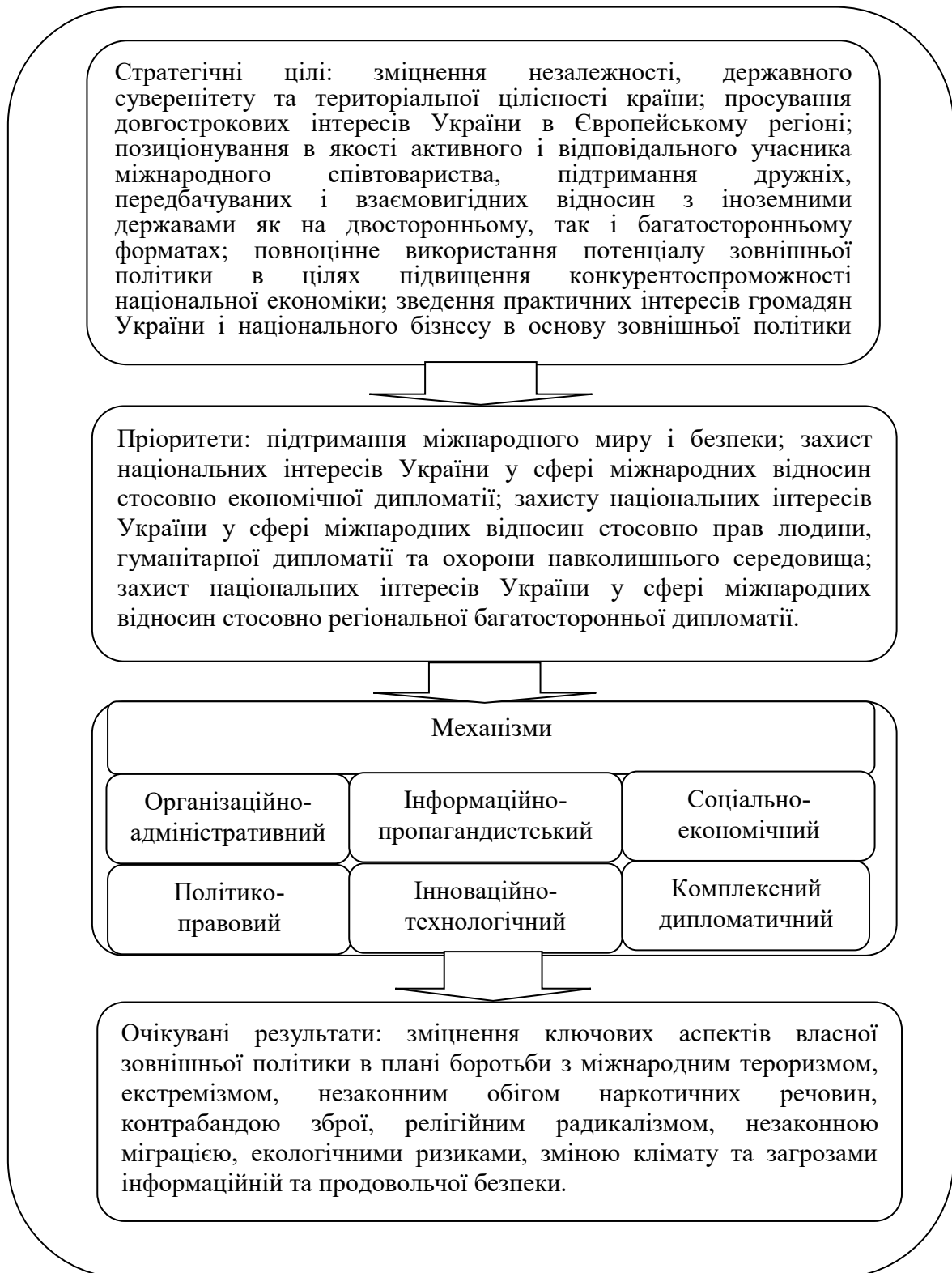

Рис. 1. Поетапна модель трансформації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин

Джерело: авторська розробка

При цьому механізми захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин повинні передбачати: захист та зміцнення державного суверенітету України та забезпечення її національної безпеки; забезпечення безпеки і добросусідства на кордонах країни; розвиток відносин довіри, дружби і співробітництва з усіма країнами світу на основі взаємного врахування інтересів; формування сприятливих умов для економічного, соціального і культурного розвитку, поступового зростання добробуту народу, забезпечення економічної безпеки країни; забезпечення енергетичної незалежності України, досягнення продовольчої безпеки та виходу країни з комунікаційного тупика; забезпечення і захист прав і свобод, гідності та інтересів громадян України всередині і за межами країни; зміцнення позитивного іміджу України у світі як демократичної, світської та правової держави; сприяння творчій та законній діяльності товариств українців і співвітчизників у інших країнах.

Ураховуючи вищезазначене, з метою трансформації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, на законодавчому рівні слід розробити Концепцію національних інтересів України.

Прийняття такого документа могло б стати основою для розробки стратегії реалізації національних інтересів у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній сферах. Його законодавчий статус забезпечить спадкоємність державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин і дозволить налагоджувати довгострокові економічні і політичні зв'язки згідно з виявленими загальнонаціональними пріоритетами.

В рамках такого документа необхідно представити концепцію міжнародної конкурентоспроможності України, формування якої доцільно було б здійснювати спільно представниками держави, бізнесу, науки та громадських організацій. Для цього слід визначити найбільш конкурентоспроможні сфери українського бізнесу, де національний капітал міг би увійти в міжнародні ТНК або ж виступити основою для формування нових. При цьому основою державної стратегії реалізації національних інтересів у зовнішньополітичній і зовнішньоекономічній сферах повинна бути політика розвитку, що враховує стратегічні пріоритети, національні інтереси та зведення до мінімуму загрози безпеці.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано розв'язання науково-прикладного завдання щодо вдосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин. Отримані в процесі дослідження результати мають науково-теоретичну та практичну спрямованість і представлені у вигляді таких висновків:

1. Визначено, положення про те що національні інтереси по-перше, існують на підставі об'єктивних потреб суб'єкта, тобто потреба є сутністю інтересу; по-друге, інтереси обумовлені суспільними відносинами, які самі по собі теж є об'єктивним явищем, що підтверджується існуванням інтересів поза їхньої свідомості.

Доведено що держані механізми забезпечення національних інтересів як сукупність об'єктивних внутрішніх і зовнішніх потреб держави, а також системи державного управління, характеризуються, з одного боку, соціально-економічними, міжнародними відносинами, державно-управлінською стабільністю, культурно-історичними традиціями, необхідністю забезпечення національної безпеки, збереження суверенітету, територіальної цілісності, захистом населення від зовнішніх і внутрішніх загроз і небезпек, з іншого – основними факторами його внутрішньо - і зовнішньополітичної активності в умовах постійної міжнародної конкуренції між державами.

Підкреслено що формування державного механізму забезпечення національних інтересів – це поступовий і тривалий історичний процес, який наразі триває у складному переплетенні державно-управлінських, культурних, економічних, соціальних, національно-психологічних та інших факторів, які в сукупності визначають зміст і характер національно-історичного досвіду даного народу або країни. Національні інтереси України – це об'єктивні потреби особистості, суспільства і держави, що впливають з особливостей її соціально-економічного та політичного устрою, рівня економічного розвитку, місця, що історично склалося в міжнародному поділі праці, специфіки географічного положення, національних і культурних традицій.

2. Зроблено висновок про те, що в основі типологізації державних механізмів забезпечення національних інтересів лежить співвідношення інтересів особистості, суспільства і держави. При цьому можна виділити такі принципи: пріоритет інтересів – паритет інтересів – баланс інтересів.

Аналізуючи проблему класифікації національних інтересів доведено, що найбільш доцільно використовувати наступну класифікацію:

- за ступенем спільності – індивідуальні (особисті), групові, корпоративні, суспільні, національні та загальнолюдські;
- за суб'єктами (носіями інтересів) – особистості, суспільства, регіону, держави, коаліції держав, світового співтовариства;
- за ступенем соціальної значущості – життєво важливі, важливі, незначні;
- за сферами життєдіяльності – в економічній сфері, у зовнішньополітичній сфері, у внутрішньополітичній сфері, в соціальній сфері, в духовно-культурній сфері, в міжнародній сфері, в оборонній сфері, в інформаційній сфері та ін.;
- за тривалістю дії – постійні, довгострокові, короткочасні;
- за характером спрямованості – економічні, політичні, військові і т. ін.;

– за характером взаємодії – що збігаються, паралельні, що розходяться, конфронтаційні. Паралельні інтереси – інтереси індивідів, соціальних груп, суспільства, реалізація яких не зачіпає інтереси інших суб'єктів. Інтереси, що збігаються, – реалізація можлива тільки на основі колективних дій двох і більше суб'єктів шляхом скоординованих дій. Конфронтаційні інтереси – положення, за якого здійснення одних інтересів неможливо без обмеження інших.

3. Механізми захисту національних інтересів України в сучасних умовах можна охарактеризувати, як недостатньо ефективні та результативні, які потребує удосконалення у таких сферах: дотримання прав і свобод людини і громадянина; забезпечення суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону, демократичності конституційного ладу, верховенство права; забезпечення конкурентоспроможності держави та економічного добробуту населення через всебічний розвиток людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни; збереження та розвиток духовних і культурних цінностей суспільства; реалізація конституційного принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову; створення безпечних умов життєдіяльності, захисту навколишнього природного середовища; створення умов для сприйняття Української держави міжнародним співтовариством як повноцінного і рівноправного його члена. При цьому, національні інтереси, які представляють собою гармонійний баланс інтересів особистості та держави у всіх сферах життєдіяльності суспільства, окреслюють правовий простір для діяльності установ системи державного управління та місцевого самоврядування, які зобов'язані відстоювати ці інтереси, а також регулювати соціальні, економічні та політичні процеси в суспільстві та на міжнародній арені.

4. З'ясовано, що національні інтереси визначають цілі зовнішньої та внутрішньої політики будь-якої країни світу і спрямовані на політичну консолідацію громадян навколо спільних національних інтересів, заснованих на національних цінностях, на збереження національного миру, подолання існуючих розбіжностей і досягнення належного рівня життя, який задовольнив би потреби і прагнення громадян країни, відстоювання національних інтересів має об'єднувати, а не роз'єднувати націю, робити її сильнішою. Тому захист національних інтересів в різних країнах світу є еволюційним і тривалим історичним процесом, який триває в складному переплетенні військово-політичних, соціально-економічних національно-психологічних та інших факторів, які в сукупності визначають зміст і характер національно-історичного досвіду тієї чи іншої країни. У такій якості національні інтереси є суспільно-історичним феноменом і не можуть існувати незалежно від свідомості їх носіїв, і тому мають найтісніший взаємозв'язок з ідентичністю конкретної країни.

5. Визначено стратегічні пріоритети розвитку механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин в умовах євроінтеграції. Доведено, що механізми захисту національних інтересів України

у сфері міжнародних відносин має бути спрямована на досягнення таких стратегічних цілей:

- зміцнення незалежності, державного суверенітету та територіальної цілісності країни, збереження самостійності зовнішньополітичного курсу;
- зміцнення лідируючих позицій і просування довгострокових інтересів України в Європейському регіоні;
- позиціонування України в якості активного і відповідального учасника міжнародного співтовариства, що вносить вагомий внесок у забезпечення міжнародної та регіональної стабільності і безпеки;
- підтримання дружніх, передбачуваних і взаємовигідних відносин з іноземними державами як на двосторонньому, так і багатосторонньому форматах, розвиток комплексної взаємодії з міждержавними об'єднаннями та міжнародними організаціями;
- повноцінне використання потенціалу зовнішньої політики в цілях підвищення конкурентоспроможності національної економіки, рівня й якості життя українців;
- сприяння застосуванню зовнішньополітичних методів збереження та зміцнення єдності багатонаціонального народу України;
- зведення практичних інтересів громадян України і національного бізнесу в основу зовнішньої політики держави.

6. Запропоновано шляхи удосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин. Обґрунтовано, що механізми захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин повинні передбачати:

- захист та зміцнення державного суверенітету України та забезпечення її національної безпеки; забезпечення безпеки і добросусідства на кордонах країни;
- розвиток відносин довіри, дружби і співробітництва з усіма країнами світу на основі взаємного врахування інтересів;
- формування сприятливих умов для економічного, соціального і культурного розвитку, поступового зростання добробуту народу, забезпечення економічної безпеки країни;
- забезпечення енергетичної незалежності України, досягнення продовольчої безпеки та виходу країни з комунікаційного тупика;
- забезпечення і захист прав і свобод, гідності та інтересів громадян України всередині і за межами країни;
- зміцнення позитивного іміджу України у світі як демократичної, світської та правової держави;
- сприяння творчій та законній діяльності товариств українців і співвітчизників у інших країнах.

7. Виокремлено перспективи трансформації державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин. Підкреслено, що, з метою трансформації державної політики захисту національних інтересів

України у сфері міжнародних відносин, на законодавчому рівні слід розробити Концепцію національних інтересів України. Прийняття такого документа могло б стати основою для розробки стратегії реалізації національних інтересів у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній сферах. Його законодавчий статус забезпечить спадкоємність державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин і дозволить налагоджувати довгострокові економічні і політичні зв'язки згідно з виявленими загальнонаціональними пріоритетами. В рамках такого документа необхідно представити концепцію міжнародної конкурентоспроможності України, формування якої доцільно було б здійснювати спільно представниками держави, бізнесу, науки та громадських організацій. Для цього слід визначити найбільш конкурентоспроможні сфери українського бізнесу, де національний капітал міг би увійти в міжнародні ТНК або ж виступити основою для формування нових. При цьому основою державної стратегії реалізації національних інтересів у зовнішньополітичній і зовнішньоекономічній сферах повинна бути політика розвитку, що враховує стратегічні пріоритети, національні інтереси та зведення до мінімуму загрози безпеці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статті у фахових виданнях:

1. Копанчук О.Є. Концептуалізація національних інтересів у сфері міжнародних відносин. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=12&y=2017>
2. Копанчук О.Є. Ключові фактори формування національних інтересів держави: *Держава та регіони*. 2020. № 2 (70). С. 179-183.
3. Копанчук О.Є. Гносеологічні аспекти становлення національних інтересів у сфері міжнародних відносин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2020. № 2. Том 31 (70). С. 218-222.
4. Копанчук О.Є. Державний захист національних інтересів в інформаційній сфері України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 1. С. 106-112.
5. Копанчук О.Є. Національні інтереси: теоретичний дискурс проблеми. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2020. Вип. 1(10). С. 45-51.

Публікації в закордонних наукових виданнях за фахом:

6. Копанчук О.Є. Нормативно-правовое обеспечение государственной политики защиты Украины в сфере международных отношений. *East Journal of Security Studies*. 2018. Vol. 1. Issue 3. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10668/1/KopanchukOEejss.pdf>

Тези конференцій:

7. Копанчук О.Є. Освітній потенціал системи національної безпеки. *Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (18–19 березня 2020 р., м. Харків), НУЦЗУ. С. 22-24.

8. Копанчук О.Є. Соціальна сфера як складова національної безпеки. *Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем*: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (2020 р., м. Харків), ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. С. 108-109.

9. Копанчук О.Є. Управління зовнішньою політикою як складової національної безпеки. *Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи*: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю Дніпровського державного технічного університету (2020 р., м. Дніпро), ДДТУ. С. 33-36.

10. Копанчук О.Є. Патріотизм як складова частина освіти в системі національної безпеки. *Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука практика*: матеріали XVIII Міжнародної науково-методичної конференції (23-24 квітня 2020 р., м. Луцьк), НТУ. С. 13-15.

АНОТАЦІЯ

Копанчук О. Є. Механізми захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2020.

У дисертації визначено теоретичні аспекти національних інтересів держави у сфері міжнародних відносин, їх сутність, основні категорії, наукову класифікацію, охарактеризовано закономірні зв'язки між різними типами інтересів та їх місце в системі міжнародних відносин, окреслено й розкрито основні фактори формування державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Проаналізовано сучасний стан захисту національних інтересів у сфері міжнародних відносин, визначено результативність державної політики захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, охарактеризовано особливості нормативно-правового механізму захисту національних інтересів у сфері міжнародних відносин; визначено проблеми та суперечності формування та реалізації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Визначено стратегічні пріоритети розвитку механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин в умовах

євроінтеграції, запропоновано шляхи удосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, виокремлено перспективи трансформації механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

У цілому, у дисертаційній роботі запропоновано розв'язання науково-прикладного завдання щодо вдосконалення механізмів захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин.

Ключові слова: державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку, механізми, національні інтереси, міжнародні відносини.

АННОТАЦИЯ

Копанчук О. Е. Механизмы защиты национальных интересов Украины в сфере международных отношений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по государственному управлению по специальности 25.00.05 – государственное управление в сфере государственной безопасности и охраны общественного порядка. Национальный университет гражданской защиты Украины, Харьков, 2020.

В диссертации определены теоретические аспекты национальных интересов государства в сфере международных отношений, их сущность, основные категории, научную классификацию, охарактеризованы закономерные связи между различными типами интересов и их место в системе международных отношений, определены и раскрыты основные факторы формирования государственной политики защиты интересов Украина в сфере международных отношений.

Проанализировано современное состояние защиты национальных интересов в сфере международных отношений, определена результативность механизмов защиты национальных интересов Украины в сфере международных отношений, охарактеризованы особенности нормативно-правового механизма защиты национальных интересов в сфере международных отношений; определены проблемы и противоречия формирования и реализации механизмов защиты национальных интересов Украины в сфере международных отношений.

Определены стратегические приоритеты развития механизмов защиты национальных интересов Украины в сфере международных отношений в условиях евроинтеграции, предложены пути совершенствования механизмов защиты национальных интересов Украины в сфере международных отношений, выделены перспективы трансформации механизмов защиты национальных интересов Украины в сфере международных отношений.

В целом, в диссертационной работе предложено решение научно-прикладной задачи по совершенствованию механизмов защиты национальных интересов Украины в сфере международных отношений.

Ключевые слова: государственное управление в сфере государственной безопасности и охраны общественного порядка, механизмы, национальные интересы, международные отношения.

ANNOTATION

Kopanchuk O. Ye. Mechanisms of protection of Ukraine's national interests in international relations. – Manuscript.

Dissertation on competition of Candidate of Sciences degree in Public Administration by specialty 25.00.05 – public administration in the sphere of state security and protection of public order. – National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, 2020.

The dissertation defines theoretical aspects of national interests of the state in the field of international relations, their essence, main categories, scientific classification, characterizes regular connections between different types of interests and their place in the system of international relations, outlines and reveals main factors of state policy of national interests protection. Ukraine in the field of international relations.

The current state of protection of national interests in the field of international relations is analyzed, the effectiveness of mechanisms of protection of national interests of Ukraine in the field of international relations is determined, the features of normative-legal provision of state policy of protection of national interests in the sphere of international relations are characterized; the problems and contradictions of formation and realization of mechanisms of protection of national interests of Ukraine in the sphere of the international relations are defined.

The strategic priorities of development of mechanisms of protection of national interests of Ukraine in the field of international relations in the conditions of European integration are defined, the ways of perfection of mechanisms of protection of national interests of Ukraine in the sphere of international relations are offered.

In general, the thesis work proposes the solution of the scientific and applied problem concerning improving of mechanisms of protection of the national interests of Ukraine in the sphere of international relations.

Keywords: public administration in the field of state security and protection of public order, mechanisms, national interests, international relations.

Відповідальна за випуск *Домбровська Світлана Миколаївна*

Підписано до друку 20.08. 2020 р.
Формат 60х84 $\frac{1}{16}$. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.